

УДК 378.1

ЗАГНИБІДА Раїса Павлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
e-mail: raya_dm@ukr.net

ДО ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИЗМУ

Автором доведено, що актуальність проблеми формування професійної зрілості майбутніх менеджерів туризму у вищих навчальних закладах зумовлена об'єктивними потребами суспільства в професійно компетентних фахівцях у галузі туристичної діяльності, унікальними вимогами до їхньої діяльності.

Визначено сутність професійної зрілості майбутніх менеджерів туризму; виокремлено професійно спрямовані форми та методи організації діяльності студентів, що сприяють формуванню професійної зрілості майбутніх менеджерів туризму.

Ключові слова: професіоналізм; професійна зрілість; професійна зрілість менеджера туризму; менеджер туризму; вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток туризму в Україні, як чинник, що формує економіку держави, зумовив необхідність створення галузевої системи підготовки туристських кадрів. На сучасному етапі розвитку професійної освіти науковці приділяють значну увагу проблемам професійної підготовки фахівців туристичної галузі, розробці концепцій туристичної освіти, визначенню пріоритетних аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців.

У контексті актуальних питань чільне місце займає проблема формування усвідомленого ставлення майбутніх менеджерів туризму до професії і до свого місця в ній, а отже – професійної зрілості.

Актуальність проблеми формування професійної зрілості майбутніх менеджерів туризму у вищих навчальних закладах зумовлена суперечностями, між:

- об'єктивними потребами суспільства в професійно компетентних фахівцях у галузі туристичної діяльності, унікальними вимогами до їхньої діяльності та мірою наукової розробки проблем професійної підготовки і формування професійної зрілості менеджерів туризму;

- існуючою в практиці ВНЗ усталеної системи підготовки майбутніх менеджерів туризму та особистісно-орієнтованим характером їхньої роботи з різними об'єктами;

- усвідомленням студентами необхідності та значущості професійної зрілості і недостатнім досвідом та рівнем сформованості в них практичних навичок професійного самовдосконалення на акмеологічних засадах;

- між необхідністю самовдосконалення майбутніх менеджерів туризму у процесі професійної підготовки на засадах акмеологічної концепції та епізодичним зверненням організаторів навчально-виховного процесу у вищій школі до цих питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для нашого дослідження значний інтерес представляють напрацювання щодо забезпечення туристичної галузі кадрами (Т. Левченкова, Л. Поважна, Г. Цехмістрова, Н. Фоменко); підготовки менеджерів туризму (Л. Володарська-Зола, Д. Дзвінчук, В. Денисюк, Т. Кудрявцева, О. Плахотнік, Л. Польова, О. Фастовець, Л. Чорна; організації туризму (В. Азар, В. Горський, Р. Браймер, В. Липчук, М. Соколова); формування професійної зрілості особистості (Є. Андрієнко, С. Дружилов, М. Ємельянова, Т. Комар, Ю. Кузнецов, А. Фонарев та ін.).

Базовими у процесі дослідження проблеми формування професійної зрілості майбутніх менеджерів туризму є наукові розвідки, в яких охарактеризовано сутність поняття «професіоналізм» та тенденції становлення людини праці (С. Архипова, Н. Полетаєва); ключові компетентності майбутніх менеджерів сфери туризму (Н. Бондар, Л. Кнодель, В. Черевко); технологічні аспекти підготовки майбутніх менеджерів туризму (Л. Герасимчук, Г. Ковальчук, Т. Лисюк, О. Терещук та ін.).

У процесі розвитку професіонала (за С. Архиповою) слід розрізняти тенденції становлення людини праці як: суб'єкта професійного розвитку; фахівця, який володіє певною кваліфікацією; зрілої особистості; активного учасника акме-орієнтованого процесу розвитку [1].

Недостатня розробленість педагогічною теорією проблеми формування професійної зрілості майбутніх менеджерів туризму та недоліки у практиці їхньої підготовки до професійної діяльності зумовлюють доцільність вибору теми дослідження.

Мета статті полягає в аналізі особливостей формування професійної зрілості майбутніх менеджерів туризму в умовах вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. У своєму дослідженні ми розглядаємо професійну зрілість у якості підструктури загального поняття професіоналізм. Нагадаємо, професіоналізм діяльності – якісна характеристика суб'єкта праці, яка відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, різноманітність ефективних професійних навичок і умінь, в тому числі творчих; володіння сучасними алгоритмами і способами вирішення професійних завдань, що сприяє високій і стабільній продуктивності діяльності [2].

Професіоналізм діяльності менеджера туризму – це якісна характеристика, перш за все, працівника туристичної індустрії як суб'єкта якому притаманні висока професійна кваліфікація і компетентність, розмаїтість ефективних професійних знань, умінь і навичок,

володіння сучасними технологіями і способами розв'язання професійних завдань, що дозволяє організувати загальнодоступний і повноцінний відпочинок та оздоровлення населення, а також ознайомлювати з історико-культурною спадщиною та сьогоденням нашого народу і держави.

Поняття «професіоналізм діяльності» тісно взаємодіє з поняттями «зріла особистість», «професійна зрілість». Системний підхід дозволить вивчити цілісну структуру досліджуваного педагогічного явища – професійна зрілість майбутніх менеджерів туризму.

Аналізуючи визначення науковців (С. Дружилов [3], А.Фонарев [4], Р. Хмельюк [5]), можна виділити декілька основних якостей зрілої особистості:

- розвинуте почуття відповідальності;
- бажання турбуватись про інших людей;
- здатність до активної участі в житті суспільства;
- ефективне використання своїх знань та здібностей;
- здатність до психологічної близькості з іншою людиною;
- спроможність до конструктивного вирішення різних життєвих проблем на шляху до найбільшої самореалізації.

Професійна зрілість розглядається «як вищий рівень професійних досягнень суб'єкта діяльності, який не залежить від віку і професійного стажу» [6]; «як даність, що виводить особистість на вищі рівні досягнень на певному етапі її життєдіяльності» [3, с. 35–42.]; як вищий рівень прояву «високого професіоналізму, кваліфікації і компетентності» [7].

С. Дружилов включає професійну зрілість у якості підструктури загального поняття «професіоналізм». На його думку ця підсистема включає професійно-важливі якості професіонала і його професійні відносини, що забезпечують саморегуляцію і самодетермінацію становлення професіоналізму людини як цілісного процесу. У якості значимих елементів у цій системі виокремлюються такі фактори, як сенс професійної діяльності, професійна совість і професійна гідність [3].

Професійна зрілість оцінюється рівнем сформованості механізмів планування діяльності, програмування дій, оцінки результатів та їх корекції [4, с. 72–83].

Загальними характеристиками професійної зрілості (за Т.В. Комар) є: зацікавленість у здійсненні вибору професії; прагнення до одержання нової інформації й планування кар'єри; однорідність професійних переваг протягом тривалого часу у в одній професійній галузі; зрілість інтересів, незалежність від інших людей та обставин під час вибору професії й розвитку професійних умінь, відповідність цінностей обраної професії інтересам людини; відповідність переваг і здібностей інтересам та активності людини [8, с. 37].

Визначення сутності професійної зрілості майбутніх менеджерів туризму має базуватися на таких універсальних інтеграційних показниках життєздатності людини, як здатність до самовдосконалення, самоосвіти та саморозвитку. Таким чином, професійна зрілість майбутніх менеджерів туризму розглядається в нашому дослідженні як акмеологічна категорія, що відображає сукупність особистісно-професійних якостей, які гарантують стабільно високу результативність професійної діяльності.

Показниками сформованості професійної зрілості майбутніх менеджерів туризму, на наше глибоке переконання, є:

- готовність до здійснення професійної діяльності;
- готовність до самовдосконалення, самоосвіти та саморозвитку;
- здатність творчо реалізовувати свої професійні можливості.

Готовність до здійснення професійної діяльності. Успішне здійснення майбутньої професійної діяльності залежить від майстерності, ерудиції, культури, моральних якостей студента, основи яких закладаються в період навчання у ВНЗ. Майбутній менеджер сфери туризму має бути не тільки підготовлений сам до виконання своїх обов'язків, а й бути озброєним знаннями, уміннями і навичками, необхідними для організації професійної діяльності [9, с. 72].

Основними професійними якостями менеджера туризму є ті, які дозволяють створювати інноваційний соціокультурний простір; дають змогу працювати в команді. Не

менш важливими залишаються особистісні – комунікабельність, активність, толерантність, здатність до самоорганізації та самовдосконалення.

Показником готовності до здійснення професійної діяльності менеджерів туризму є здатність: до колективних дій; організації взаємодії в колективі; професійного спілкування; забезпечувати гармонійні та конструктивні взаємовідносини при виконанні професійних завдань для досягнення цілей професійної діяльності; толерантно сприймати культуру та звичаї інших країн і народів; працювати в полікультурному середовищі для забезпечення успішної кроскультурної комунікаційної взаємодії у міжнародному туристичному обміні (бізнесі); критики та самокритики; працювати самостійно і автономно; діяти з позицій соціальної відповідальності, займати активну громадянську позицію та розвивати лідерські якості; виконувати професійну діяльність у відповідності до стандартів якості; формування культури мислення, її сприйняття; навчання; формувати нові ідеї (креативність); адаптації до нових ситуацій у професійній діяльності.

Організація освітнього процесу, спрямованого на формування *готовності до самовдосконалення, самоосвіти та саморозвитку*, передбачає максимальне використання суб'єктом внутрішніх ресурсів й урахування зовнішніх чинників мотивації досягнення успіху. Наголосимо при цьому на необхідності забезпечення відповідності можливостей студента вимогам, пропонованим йому у вищому навчальному закладі, задоволення потреб студента у визнанні його успіхів.

Для цього майбутньому менеджеру сфери туризму необхідно оволодіти такими видами самовиховання: вироблення самодисципліни; раціональне використання часу; виконання режиму дня; самостійне вивчення спеціальної і наукової літератури; фізичне самовдосконалення; самовиховання працьовитості; вироблення волі і характеру; самовиховання сміливості і переконаності [9, с. 73].

Доцільним є дотримання певного алгоритму дій майбутнього фахівця:

- варто створити власний банк потреб, інтересів і мотивів професійного самовдосконалення;
- визначити рівень теоретичних знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення успішної професійної діяльності; проаналізувати можливі шляхи подолання негативних особистісних і професійних якостей (до прикладу, адекватність сприйняття критики та порад з боку оточуючих (однокурсників, викладачів тощо);
- з'ясувати свою роль у системі соціальних та професійних стосунків;
- виокремити найбільш професійно значущі форми та методи професійного самовдосконалення;
- визначити ступінь володіння професійними компетенціями;
- розробка індивідуального плану самоосвіти, самовиховання та саморозвитку, що передбачає самостійний пошук джерел отримання додаткової інформації
- укладання програми професійного самовдосконалення;
- реалізація розробленої програми;
- самоконтроль та самокорекція досягнутих/недосягнутих результатів.

Здатність творчо реалізовувати свої професійні можливості. Дослідниця Н. Кузьміна, аналізуючи акмеологічні засади розвитку спеціаліста, виділяє елементи прояву його творчого потенціалу. Основними серед них є: рівень продуктивної діяльності в розв'язанні творчих завдань; психологічні передумови продуктивного вирішення творчих задач (система стосунків, установки, цінності, спрямованість, мотивація); здібності, структура компетенції; когнітивні, емоційні і вольові властивості суб'єкта; гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські здібності; вплив контексту; соціальний вплив – оцінка, заохочення, соціальна роль; психологічна готовність до перебудови діяльності в пошуках нових способів розв'язання творчих завдань (самооцінка, інтегральність, екстремальність, догматизм, інтуїція); способи обліку системи обмежень і настанов до розв'язання творчих завдань [10].

Творча реалізація своїх професійних можливостей передбачає здатність знаходити нове, приймати рішення та діяти оригінально й нестандартно в різних ситуаціях; передбачає орієнтацію на творчу активність (при цьому домінуючу роль відіграє мотивація особистості).

В аспекті досліджуваної теми зазначимо, що мотив можна та потрібно активізувати шляхом створення відповідної ситуації у навчально-виховному процесі, причому результатам студент повинен завдячувати собі, а не випадковим (як на нього) обставинам, оцінивши свою працю, здібності, наполегливість.

Здатність творчо реалізовувати свої професійні можливості знаходить свій прояв в оригінальності, гнучкості, адаптивності, швидкості й оперативності професійних дій; емоційному налаштуванні на творчий процес; здатності особистості до саморегуляції та самоконтролю; спрямованості на досягнення кінцевої мети професійної діяльності, вимогливості до результатів професійної діяльності.

Виходячи з необхідності формування професійної зрілості майбутніх менеджерів з туризму, нами виокремлено такі професійно спрямовані форми та методи організації діяльності студентів:

- масові: конференції та відеоконференції, прес-конференції, зустрічі з представниками туристичного менеджменту, «круглі столи», олімпіади, студентське самоврядування, конкурси професійної майстерності менеджерів туризму (з урахуванням видів туризму та туристичних послуг), екскурсії тощо;

- групові: гуртки за інтересами, прес-релізи, походи, студентські клуби, лекції (тематичні, проблемні, діалогові, інтерактивні, бінарні), відеолекторії, семінари, КВК, підготовка проектів та інформаційних матеріалів, тренінги, рольові та ділові ігри;

- індивідуальні: науково-дослідницька робота, звіти про проходження різних видів практик, складання міні-словників спеціальних термінів і понять, участь у науково-методичній роботі випускової кафедри, колекціонування, складання індивідуального плану професійного самовдосконалення тощо.

Комплекс зазначених форм і методів навчально-виховної роботи з майбутніми менеджерами сфери туризму ми розглядаємо як педагогічний супровід, що сприяє формуванню професійної зрілості в умовах як аудиторної, так і позааудиторної діяльності.

Висновки. Отже, основними завданнями педагогічного супроводу є формування:

- здатності здійснювати самооцінку професійних якостей,
- стійкої потреби у систематичному збагаченні досвіду професійної діяльності;
- здатності до самостійного формування глибоких і систематичних знань;
- здатності оновлення форм і методів роботи, формування якостей, необхідних для здійснення творчої професійної діяльності;
- стійкої мотивації щодо участі у різних формах навчальної діяльності (як інституційних, так і позаінституційних);
- прагнення до саморозвитку, самоосвіти та самовиховання;
- покращення вміння самостійно обирати форми, методи, засоби, прийоми та основні напрямки професійного самовдосконалення;
- вміння знаходити орієнтири, яких необхідно досягти в особистісному професійному розвитку;
- вміння самостійно вивчати й аналізувати туристичну індустрію тощо.

Реалізація окреслених завдань є передумовою формування професійної зрілості майбутніх менеджерів туризму в умовах вищого навчального закладу.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в перегляді змістового наповнення фахових навчальних дисциплін та їх інтеграції з практикою.

Список використаної літератури

1. Архипова С. П. Акмеологічні засади професійної підготовки соціальних працівників / С. П. Архипова // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / [редкол.: Козубовська І.В. (гол. ред.) та ін.]. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – Вип. 21. – С. 10–13.
2. Основи акмеології: навч. посіб. / Автор-укладач С. П. Архипова – Черкаси: Видавництво ЧНУ, 2009. – 127 с.
3. Дружилов С. А. Психология профессионализма человека: интегративный подход / С. А. Дружилов // Журнал прикладной психологии. – 2003. – № 4–5 – С. 35–42.
4. Фонарев А. Р. Развитие личности в процессе профессионализации / А. Р. Фонарев // Вопросы психологии, 2004. – № 6. – С. 72–83.

5. Хмелюк Р. И. Формирование гражданской зрелости студенческой молодежи / Р. И. Хмелюк. – К. : Вища школа, 1978. – 133 с.
6. Андриенко Е. В. Психолого-педагогические основы формирования профессиональной зрелости учителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Е. В. Андриенко. – Новосибирск, 2002. – 410 с.
7. Чуйко О. В. Особистісна і професійна зрілість: співвідношення понять / О. В. Чуйко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2011. – Вип. 13. – С. 184–190.
8. Комар Т. В. Професійна зрілість особистості : психологічна природа поняття / Т. В. Комар // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 3. – С. 33–37.
9. Бондар Н. Д. Формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму в процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти / Н.Д. Бондар. – Вінниця, 2016. – 262 с.
10. Кузьміна Н. В. Творческий потенциал специалиста. Акмеологические проблемы развития / Н. В. Кузьміна // Гуманизация образования. – 1995. – №1. – С. 41–53.

References

1. Arkhipova, S.P. (2011). Acmeological principles of the training of social workers. *Scientific Bulletin of the Uzhgorod University series: Pedagogy. Social work. Uzhgorod: Publisher "Hoverla", 21, 10–13.* (in Ukr.).
2. Arkhipova SP (2009). *Acmeology Basics: Tutorial.* Cherkasy, Cherkassy National University Publishing House, (in Ukr.).
3. Druzhilov, S.A. (2003). Psychology of professionalism: an integrative approach. *Journal of Applied Psychology, 4–5, 35–42.* (in Rus.).
4. Fonarev, A.R. (2004). The development of personality in the process of professionalization. *Issues of Psychology, 6, 72–83.* (in Rus.).
5. Khmeliuk, R.I. (1978). Formation of a civic maturity of the student youth. Kiev: High school. (in Rus.).
6. Andrienko EV (2002). Psychological and pedagogical bases of formation of teachers of vocational education. (Doctor of Science dissertation). Novosibirsk. (in Rus.).
7. Chuyko, O.V. (2011). Personal and professional maturity, value concepts. *Actual problems of sociology, psychology, pedagogy, 13, 184–190.* (in Rus.).
8. Komar, T.V. (2015). Professional maturity of personality: psychological nature concept. *Scientific Bulletin of Kherson State University, 3, 33–37.* (in Ukr.).
9. Bondar, N.D. (2016). *Formation of key competencies for future managers of tourism in the study of humanities.* (Ph.D Dissertation). Vinnitsa. (in Ukr.).
10. Kuzmina, N.V. (1995). Creativity expert. Acmeologicheskyy development issues. *Humanization of Education, 1, 41–53.* (in Rus.).

ZAGNYBIDA Raisa,

Ph.D., assistant professor of hotel and restaurant and the spa industry Department,
Carpathian National University named after V. Stefaniuk
e-mail: raya_dm@ukr.net

TO THE QUESTION OF FORMATION OF FUTURE TOURISM MANAGERS' PROFESSIONAL MATURITY

Abstract. *The author proved the relevance of professional maturity formation of future tourism managers in higher education institutions due to the objective needs of society in searching of professionally competent specialists in the field of tourism and the unique requirements to their activity.*

The essence of professional maturity of future tourism managers as acmeological category that reflects a set of personal and professional qualities are highlighted, having been guaranteed high performance of professional activity consistently; indicators formation of professional maturity of future tourism managers are described (readiness for professional activity implementation, self-improvement, self-education and self-development, the ability to pursue their professional opportunities creatively).

Professionally designed forms and methods of students organization (mass, group, individual) that contribute to the formation of professional maturity of future tourism managers are determined.

It is proved that the professional maturity of future tourism managers in terms of higher education institutions involves: the ability to self-assessment competencies performing, sustainable needs in enriching of systematic professional experience; ability to deep self-forming and systematic knowledge, for forms and methods updating of qualities formation of creative professional activities requirements; sustained motivation to participate in various forms of training activities (both institutional and non-institutional); the desire for self-development and self-education; the ability to choose forms, methods, tools, techniques and basic directions of professional self-improvement; ability to find targets to be achieved in personal professional development; ability to examine and analyze the tourism industry independently etc.

Perspectives of further scientific studies are recommended in researching the semantic content of professional training courses and its practice integration.

Key words: *professionalism, professional maturity, professional maturity of tourism manager, tourism manager, higher education institution.*

*Одержано редакцією 28.01.2017
Прийнято до публікації 30.01.2017*